

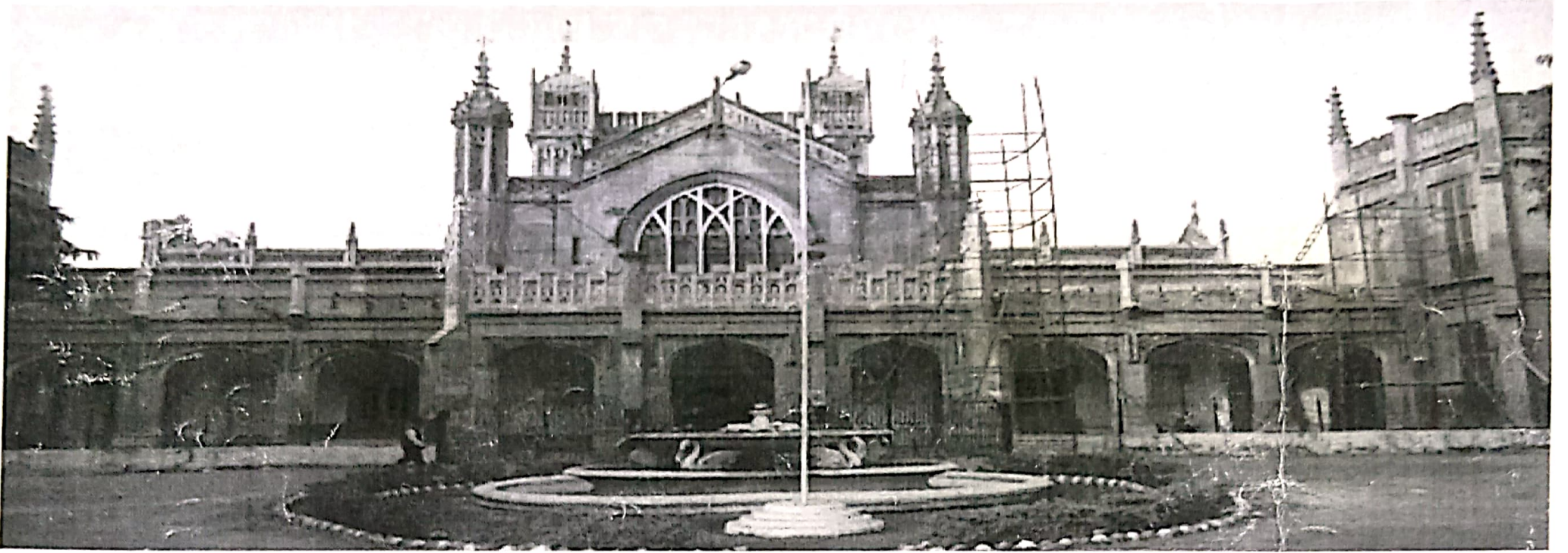
डॉ. रविशंकर पाण्डेय

ऑनलाइनसंस्कृतप्रशिक्षणकेन्द्रद्वारा प्रस्तावित:

त्रैमासिक: संस्कृतसम्भाषणप्रशिक्षणपाठ्यक्रम:

(सर्टिफिकेट कोर्स)

संपूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालयः, वाराणसी

* समन्वयक: *

डॉ. रविशंकर पाण्डेय:

सह - समन्वयक:

1. डॉ. राजा भाठक:
2. डॉ. मधुसूदन मिश्र:

~~डॉ. राजा भाठक~~

उद्देश्यम्

संस्कृतभाषा संवादभाषा भवेत्, अधिसंख्यजनाः संस्कृतसम्भाषणे दक्षाः भवेयुः तदर्थम् आधुनिक-यन्त्रमाध्यमेन सुगमविधिना उत्तरप्रदेशशासन-निर्देशानुगुणं संस्कृतभाषा-दक्षप्रशिक्षकैः संपूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयेन च त्रैमासिकं संस्कृतभाषाप्रमाण-पत्रीयं (सर्टिफिकेट कोर्स) - पाठ्यक्रमप्रशिक्षणं सङ्कल्पितम् अस्ति । संकल्प-संपूर्तये पञ्चचत्वारिंशत् होरात्मकाः विषयविन्दवः चिताः सन्ति ।

तथा च -

नगरे नगरे ग्रामे ग्रामे	विलसतु संस्कृतवाणी ,
सदने सदने जन-जन-वदने	जयतु चिरं कल्याणी ।
सत्यशीलसौन्दर्यसमीरा	ज्ञानजला गतिसारा ,
छलछलकलकल प्रवहतु दिशि दिशि पावनसंस्कृतधारा ॥	

पाठ्यक्रमसंरचना

सर्टिफिकेट-संस्कृतसम्भाषण-पाठ्यक्रमः त्रैमासिकः
सञ्चालितो भविष्यति । अस्मिन् त्रैमासिके पाठ्यक्रमे
पञ्चचत्वारिंशत् होरात्मकाः पाठ्यविन्दवः संरचिताः सन्ति
। अस्य पाठ्यक्रमस्य चत्वारि प्रश्नपत्राणि, प्रतिप्रश्नपत्रं शतं
(100) पूर्णाङ्काः, उत्तीर्णाङ्काः षड्त्रिंशत् (36) निर्धारिताः
विद्यन्ते ।

प्रथमं प्रश्नपत्रम्

सर्टिफिकेट-संस्कृतसम्भाषणपाठ्यक्रमस्य त्रैमासिकस्य प्रथमे प्रश्नपत्रे शब्दपरिचयः, क्रियापदपरिचयः, वाक्यनिर्माणञ्च त्रयः प्रमुखाः पाठ्यविन्दयः वर्तन्ते । प्रशिक्षकाः अध्यापने मुख्यरूपेण परिवेशीयान् संज्ञाशब्दान्, क्रियाशब्दान् पाठयिष्यन्ति, परिवेशीयशब्दैः छात्राः सुपरिचिताः प्रकृत्या भवन्ति । अस्य प्रश्नपत्रस्य पाठनकालः दशहोरात्मकः ।

प्रथमं प्रश्नपत्रम्

पूर्णाङ्कः 100

होरात्रयम्

विषयः-

पाठनकालांशः

1. शब्दपरिचयः (परिवेशीयाः शब्दाः) -

चतुर्होरात्मकः

- (क) सुबन्ततिङन्तपदपरिचयः यथा (गजः, अश्वः, बालकः, मोहनः, यदति, खादति, लिखति) ।
(ख) सम्बन्धबोधकाः शब्दाः यथा (माता-पिता, भ्राता-भगिनी, पति-पत्नी) ।
(ग) दिनचर्या-शब्दाः यथा (प्रातः जागरणम्, रात्रौ शयनम्, दन्तधायनम्, मुखाप्रक्षालनम्) ।
(घ) गृह्यस्तु यथा (मार्जनी, तुला, मञ्जूषा, घटीयन्त्रम्, छत्रम्) ।

(एकहोरात्मकः)

(एकहोरात्मकः)

(एकहोरात्मकः)

(एकहोरात्मकः)

2. क्रियापदपरिचयः (परिवेशीयाः क्रियाशब्दाः) -

होरात्रयः

लट्-लृट्-लङ्लकारेषु क्रियापदानां परिचयः प्रचलिताः दशधातयः (भू-पठ्-गम्-स्था, पा, लिख्, शीङ्, दृश्य, याच् - यद्) यथा- (भवति, भविष्यति, अभवत्)।

(प्रतिलकारम् एकहोरात्मकम्)

3. वाक्यनिर्माणम्

होरात्रयम्

सुबन्तेन

(एकहोरात्मकम्)

तिङन्तेन

(एकहोरात्मकम्)

प्रश्नवाचकेन

(एकहोरात्मकम्)

(क) सुबन्ततिङन्तपदं संयोज्य संवादात्मकं वाक्यम् । यथा - (मम नाम मोहनः, तव नाम किम् ? मोहनः पठसि, त्वं किं करोषि ?) ।

संदर्भग्रन्थाः - (धातुरूपावली, शब्दरूपावली, संस्कृतवाक्यसंग्रह-सार्वभौमसंस्कृतप्रचारसंस्थानस्य)।

द्वितीयं प्रश्नपत्रम्

अस्य पाठ्यक्रमस्य द्वितीये प्रश्नपत्रे विभक्तिप्रयोगपरिचयः लकार-प्रयोगपरिचयः- अव्यय-सर्वनाम-शब्दपरिचय इति त्रयः पाठ्यविन्दवः अध्यापनीयाः सन्ति, वाक्ये सुबन्त-तिङन्त-अव्यय-सर्वनाम-शब्दाः मुख्यरूपेण समुपलभ्यन्ते । तेषां परिज्ञानं संस्कृतभाषासंभाषणे महत्त्वपूर्णं भवति । अस्य प्रश्नपत्रस्य पाठनकालः दशहोरात्मकः ।

द्वितीयं प्रश्नपत्रम्-

पूर्णाङ्कः(100)

होरात्रयम्

विषयः-

पाठनकालांशः

1. विभक्तिप्रयोगपरिचयः-

(त्रिहोरात्मकः)

प्रथमा-पञ्चमी

(एकहोरात्मकः)

षष्ठी-सप्तमी

(एकहोरात्मकः)

(क) सप्तविभक्तयः - सप्तविभक्तिं योजयित्वा-----राम-हरि-गुरु-नदी शब्दरूपं प्रशिक्षणीयम् ।

2. लकारप्रयोगपरिचयः-

(होरात्रयः)

(क) लट्-लिट्-लङ् लकारेषु क्रियापदानां प्रयोगपरिचयः-

(प्रतिलकारम् एकहोरात्मकम्)

यथा -----(मोहनः गच्छति, मोहनः गमिष्यति, मोहनः अगच्छत्)।

(पञ्चहोरात्मकः)

✓ 3. अव्यय-सर्वनाम-शब्दपरिचयः-

(क) स्थान-काल-प्रकारवाचकाः अव्ययशब्दाः--- यथा (कुत्र, तत्र, अत्र, ह्यः)

(प्रतिविषयं एकहोरात्मकम्)

(ख) तत्, अस्मद् युस्मद्, एतत्, किम्, भवत् प्रभृतयः सर्वनामशब्दाः ।

(द्विहोरात्मकाः)

विशेषः - सुबन्त-तिङन्तपदैः अव्ययशब्दैश्च लघुवाक्यनिर्माणं विधाय संस्कृतसम्भाषणं प्रशिक्षणीयम् ।

सन्दर्भग्रन्थः - रचनानुवादकौमुदी- (कपिलदेव द्विवेदिनः)।

तृतीयं प्रश्नपत्रम्

अस्मिन् तृतीये प्रश्नपत्रे प्रत्ययप्रयोगपरिचयः, शतृ-क्तवतुप्रत्ययान्त-शब्दरूपपरिचयः, वाच्यपरिवर्तनं संख्यावाचक शब्दव्यवहारः त्रयः पाठयविन्दवः निर्धारिताः सन्ति । वाक्यनिर्माणे संभाषणे वा कृत्प्रत्ययानां प्रयोगः सुगमः भवति तिङन्तपदस्य प्रयोगापेक्षया । वाक्ये संभाषणविस्ताराय वाच्य परिवर्तनमपि प्रशिक्षणीयमस्ति ।

विशेष :- (1) सुगमाः संज्ञा शब्दाः, क्रियाशब्दाः संख्यावाचकाः उपपद विभक्तिशब्दाः (सह, विना, अभितः, परितः, नमः) क्रीडायां प्रयुक्तशब्दाः, प्रशिक्षकः, पाठनकाले व्यवहरणीयाः । व्याकरणस्य नियमाः अपेक्षिताशेत् तदेव पाठनीयाः । व्यवहार पक्षः प्रमुखः- पाठने नियमपक्षः गौणः एतेन संप्रेषणविधिः सुगमः बोधगम्यश्च भवति ।

तृतीयं प्रश्नपत्रम्-

पूर्णाङ्काः(100)

होरात्रयम्

विषयः-

पाठनकालांशः(दशहोरात्मकः)

1. प्रत्ययप्रयोगविधिः-

(चतुर्होरात्मकः)

(क) तव्यत्, अनीयर्, क्त्वा, ल्यप्, ल्युट्, क्त, क्तवतु, तुमुन् शतृ-प्रत्ययान्तशब्दपरिचयः ।

(द्विहोरात्मकः)

यथा (पठनीयम्, पठित्वा, पठित्तवान्, पठितुम्)

(ख) एषां प्रत्ययान्तशब्दानां वाक्याभ्यासः

(द्विहोरात्मकः)

2. क्त-शतृ-क्तवतुप्रत्ययान्त-शब्दरूपपरिचयः -

(त्रिहोरात्मकः)

(क) पुरुषवचनानुगुणम्

(प्रति प्रत्ययम् एकहोरात्मकम्)

3. वाच्यपरिवर्तनम् -

(त्रिहोरात्मकम्)

(क) कर्तृ-कर्म-भाव वाच्यवाच्यं । (वाच्य परिवर्तने कृत्प्रत्ययाः अपि व्यवहरणीयाः)

(प्रतिवाच्य एकहोरात्मकम्)

यथा -(सः पठति, ग्रन्थः पठितव्यः, मया पठनीयं, तेन भूयते)

(ख) संख्यावाचक शब्द व्यवहारः

संदर्भग्रन्थाः- शब्दरूपावली, लघुसिद्धान्तकौमुद्याः कृदन्तप्रकरणम्, रचनानुवादकौमुदी।

चतुर्थ प्रश्नपत्रम्

अस्य पाठ्यक्रमस्य चतुर्थे प्रश्नपत्रे अबाधगत्या संस्कृतसंभाषणार्थं सूक्ति-श्लोक-कथा-नीति पद्यानां समावेशः कृतो विद्यते । सम्भाषणे प्रशिक्षकाः प्रचलित-सूक्तीनां सरलश्लोकानाञ्च अर्थबोधम् उच्चारणविधिञ्च शिक्षयिष्यन्ति । गीतायाः, मूलरामायणस्य श्लोकाः, पञ्चतंत्रस्य कथा, चाणक्यस्य नीतिपद्यानि पाठनीयाः प्रदत्तानि उदाहरणानि अन्यान्यपि पाठितव्यानि । अस्य प्रश्नपत्रस्य पाठनकालः पञ्चदशहोरात्मकः ।

चतुर्थ प्रश्नपत्रम्-

पूर्णाङ्काः(100)

(होरात्रयम्)

विषयः-

पाठनकालांशः

(क)सूक्तिः-

(होरात्रयी)

यथा (सत्यमेव जयते , एकोऽहं बहुस्याम् , वसुधैव कुटुम्बकम्)।

(ख)श्लोकः-

(होरात्रयः)

यथा- त्वमेव माता च पिता त्वमेव , त्वमेव बन्धुश्चसखा त्वमेव ।

त्वमेव विद्या द्रविणं त्वमेव , त्वमेव सर्वं मम देव देव ॥

(ग) कथा-

(पञ्चहोरात्मिका)

(घ) नीतिपद्यम्-

(चतुर्होरात्मकम्)

संदर्भग्रन्थाः- यथा- चाणक्यनीतिः, विदुरनीतिः, पञ्चतन्त्रम् अन्ये ग्रन्थाः अपेक्षिताश्चेत् संग्रहणीयाः ।